

CENTRUM
INICJATYW
OBYWATELSKICH
SŁUPSK

FIO

NIW

Słupsk

Edukacja Obywatelska

Propozycja programu zajęć

Zadanie „Solidarność ekonomiczna” współfinansowane ze środków otrzymanych z Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Programu Fundusz Inicjatyw Obywatelskich

Niniejsza broszura zawiera propozycję programu i scenariusza zajęć z zakresu edukacji obywatelskiej dla młodzieży z ostatnich klas szkoły podstawowej (7 - 8 klasa) oraz młodzieży szkół ponadpodstawowych. Propozycja ta jest skierowana do nauczycieli i ma zachęcić do wzbogacenia edukacji społecznej, obywatelskiej i przedsiębiorczej prowadzonej w słupskich szkołach.

Edukacja obywatelska jest szerokim pojęciem i obejmuje „znajomość i rozumienie formalnych instytucji i procesów życia obywatelskiego” (Schulz, IEA, 2010, str. 22). W praktyce szkolnej jest często ograniczana do przedmiotu „Wiedza o społeczeństwie”, co znacznie upraszcza jej sens. Edukacja obywatelska pełni ważną funkcję ukazując **funkcjonowanie jednostki w społeczeństwie** i tak rozumiana daje szansę na nabywanie w toku edukacji świadomości każdej osoby, że jest częścią wspólnoty – lokalnej, krajowej i globalnej.

Uświadomienie roli jednostki w kształtowaniu ładu społecznego jest najważniejszym celem proponowanego programu edukacyjnego, dzięki czemu zwiększą się szanse na przyjmowanie przez uczniów uczestniczących w programie postawy obywatelskiej i aktywnego, mądrego korzystania przez nich z możliwości wpływania na sposób organizowania się wspólnoty, której są częścią.

Jako inicjatorzy i autorzy powstania tego programu zajęć, mamy nadzieję, że dzięki przygotowanemu scenariuszowi nasze szkoły i nauczyciele pracujący z młodzieżą będą chętniej w swojej pracy podejmowali szeroko pojętą tematykę obywatelską, w tym także w zakresie przedsiębiorczości społecznej. Liczymy też, że m.in. dzięki takim zajęciom młodzi ludzie zyskają szerszą świadomość istniejącej struktury społecznej, uwarunkowań prawnych funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, a w konsekwencji wdrożony program zajęć będzie wspierał uczniów w stawianiu się aktywnymi, świadomymi i odpowiedzialnymi obywatelami, którzy są zdolni do podejmowania odpowiedzialności za siebie i innych.

Program zawiera plan 3-godzinnego spotkania i został przygotowany jako całość, choć jego elementy mogą być wykorzystane na zajęciach trwających 45 lub 90 minut, lub podzielone na cykl 3 lekcji obywatelskich. Scenariusz został przygotowany w taki sposób, aby nauczyciel mógł skorzystać z pomysłów na ciekawą formę zajęć, wypełniając ją ważnymi treściami z perspektywy rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

Zagadnienia, których dotyczy proponowany program zajęć:

1. Demokracja:

- zróżnicowanie ustrojów politycznych
- instytucje i procesy demokratyczne
- poszanowanie zasad demokratycznych

2. Uwarunkowania prawne:

- prawa człowieka
- trójpodział władzy
- wpływ prawa na życie każdego obywatela

3. Uczestnictwo w życiu obywatelskim:

- trzy sektory aktywności - publiczny, gospodarczy, społeczny – ich funkcje i przedstawiciele
- narzędzia partycypacji społecznej
- ekonomia społeczna i solidarna

Cele zajęć:

- podniesienie świadomości znaczenia jednostki w społeczeństwie
- dostarczenie uczniom wiedzy z zakresu demokracji, prawa, aktywności i przedsiębiorczości społecznej
- zwrócenie uwagi na praktyczny wymiar prawa w codziennym życiu człowieka
- kształtowanie cechy „myślenia krytycznego”
- budowanie aktywnej postawy obywatelskiej

Proponowana metodologia zajęć opiera się na sześciu zasadach skutecznego uczenia się, tj.:

- Aktywne: nastawione na uczenie się przez działanie
- Interaktywne: wykorzystujące dyskusje i debaty
- Istotne: skupione na rzeczywistych problemach stojących przed młodzieżą i społeczeństwem
- Krytyczne: zachęcające młodzież do samodzielnego myślenia
- Oparte na współpracy: wykorzystujące pracę w grupach i wspólne uczenie się
- Oparte na uczestnictwie: zapewniające młodym ludziom możliwość współdecydowania o procesie uczenia się

- SCENARIUSZ LEKCJI OBYWATELSKICH -

LP	Punkt programu i jego opis	Materiały pomocnicze	Wykorzystywane pomoce dydaktyczne	Czas trwania
1	<p>Nawiązanie relacji prowadzącej/ego z grupą</p> <p>Prowadząca/y przedstawia się uczniom, przedstawia swoje wykształcenie, opowiada czym się zajmuje zawodowo i społecznie, jakie ma zainteresowania. Prowadząca/y prosi uczestników o przedstawienie się w celu znalezienia wspólnej przestrzeni i skróceniu dystansu;</p>			8 min.
2	<p>Kontrakt</p> <p>Prowadząca/y prosi uczestników o ustalenie zasad, które będą obowiązywały podczas lekcji. Daje to młodzieży poczucie wpływu na kształt zajęć. Zasady spisywane są na flipchartie i umieszczane w widocznym miejscu. Przykładowe zasady:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wyciszamy/wyłączamy telefony - nie krytykujemy/ni oceniamy innych - mówimy sobie po imieniu - mówi tylko jedna osoba naraz - okazujemy sobie szacunek - zasada STOP, gdy ktoś nie chce uczestniczyć w jakimś ćwiczeniu i nie brać w nim udziału 		Papier flipchart, flamastry	5 min.
3	<p>Omówienie przebiegu zajęć</p> <p>Prowadzący/a omawia przebieg zajęć, przybliża poruszane na lekcji tematy i sposób pracy na zajęciach.</p>			5 min.

4	<p>Demokracja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zróżnicowanie ustrojów politycznych • instytucje i procesy demokratyczne • poszanowanie zasad demokratycznych <p>Ćwiczenie:</p> <p>Bezludna Wyspa</p> <p>Celem ćwiczenia jest ustalenie reguł, którymi mieszkańcy wyspy będą się rządzić jako społeczność.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Dzielimy uczniów na grupy 5 grup 2. Wskazujemy cel jak wyżej 3. Piszemy na tablicy pytania pomocnicze: <ul style="list-style-type: none"> - kto będzie rządził wyspą i jakie będzie miał uprawnienia? - kto wybiera rządzących? - prawa mieszkańców wyspy - obowiązki mieszkańców wyspy - kto stoi na straży praw i wolności mieszkańców wyspy? 4. Prezentacja przez wyznaczoną osobę z grupy ustaleń <p>Podsumowanie i omówienie przez Prowadzącą/ego przedstawionych propozycji ustrojowych na wyspie m.in. w oparciu o konstytucję.</p> <p>Na zakończenie prowadzący odwołując się do ćwiczenia omawia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - cechy ustroju demokratycznego - instytucje i procesy demokratyczne (referendum, konsultacje, inicjatywa ustawodawcza, wybory, stanowienie prawa, itp.) - konstytucja 	<p>1. Infografika <i>Modele ustrojowe państw</i></p> <p>2. Infografika <i>Cechy demokracji</i></p>	<p>Papier flipchart, flamastry</p>	<p>13 min – ćwiczenie w grupach</p> <p>13 min - omówienie</p>
---	---	--	------------------------------------	---

5	<p>Uwarunkowania prawne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prawa człowieka • trójpodział władzy • wpływ prawa na życie każdego obywatela <p>Ćwiczenie:</p> <p>Debata oxfordzka</p> <p>Debata wokół tezy z przygotowanego wcześniej kazusu: „Nauczyciel miał prawo zabrać uczniowi telefon i przeczytać korespondencję”</p> <p>Kazus:</p> <p>(..) W liceum nr II w Słupsku zakwitła miłość pomiędzy Tomaszem a Dominiką z III a. Uczniowie nie odstępują od siebie na krok i często rozmawiają ze sobą na lekcjach. Nie spodobało się to nauczycielowi historii – panu Dąbrowskiemu. Postanowił on rozdzielić zakochaną parę na swoich zajęciach. Zakochani niechętnie wykonali jego polecenie. Na kolejnych zajęciach dalej komunikowali się ze sobą - poprzez smsy. P. Dąbrowski zauważył, że Tomasz za bardzo uśmiecha się do swojego piórnika i poprosił go, żeby skupił się na zajęciach. Pomimo uwagi zakochany uczeń dalej wymieniał wiadomości ze swoją dziewczyną. Zdenerwowany nauczyciel podszedł do niego, a następnie skonfiskował najnowszego iPhone'a 9 Tomaszowi, mówiąc, że odda go jego rodzicom na wywiadówce. Poddenerwowany Tomasz krzyczy, że to jego własność i zgodnie z Konstytucją nikt nie może mu jej odebrać. P. Dąbrowski wściekły na swoich uczniów odblokował telefon i zaczął czytać wysłane smsy do Dominiki. Zażenowani uczniowie wybiegli z klasy(..)</p> <p>- w debacie biorą udział:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Marszałek • 2 mówców broniących tezy • 2 mówców próbujących obalić tezę 	1. Preambuła Konstytucji (z publikacji <i>Miasto Demokracji</i>)		<p>1. Omówienie ćwiczenia – 5 min.</p> <p>2. Przygotowanie do debaty – 8 min.</p> <p>3. Debata – 16 min</p>
---	--	---	--	---

<p>Pierwsi mówcy mają za zadanie podać argumenty odpowiednio za tezę i przeciw niej. Drudzy mówcy mogą rozszerzyć debatę o nowe argumenty i odpowiadać na pytania przeciwników. Zadaniem ostatnich mówców jest podsumowanie wypowiedzi poprzedników tak, by przekonać słuchaczy do swoich argumentów.</p> <p>Najpierw przemawia mówca broniący tezy, następnie naprzemiennie po sobie występują mówcy reprezentujący „przeciw” i „za”. Debatę kończy wystąpienie mówcy „przeciw”. Każdy z mówców ma 2-4 min na wypowiedź. Po zakończonej debacie Marszałek urzęduje głosowanie poprzez podniesienie rąk. Wygrywa strona po której wypowiedziało się więcej uczestników.</p> <p>Podsumowanie poprzez zadanie pytań:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Czy w życiu może się przydać wiedza z tego warsztatu? • Co zapamiętaliście szczególnie? • Czego chcielibyście jeszcze się dowiedzieć? <p>Na zakończenie prowadzący/a odwołując się do ćwiczenia omawia:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prawa człowieka - trójpodział władzy (ustawodawcza, wykonawcza i sędziowska) 			<p>4. Podsumowanie - 6 min.</p> <p>5. Omówienie zagadnień na zakończenie – 10 min.</p>
--	--	--	--

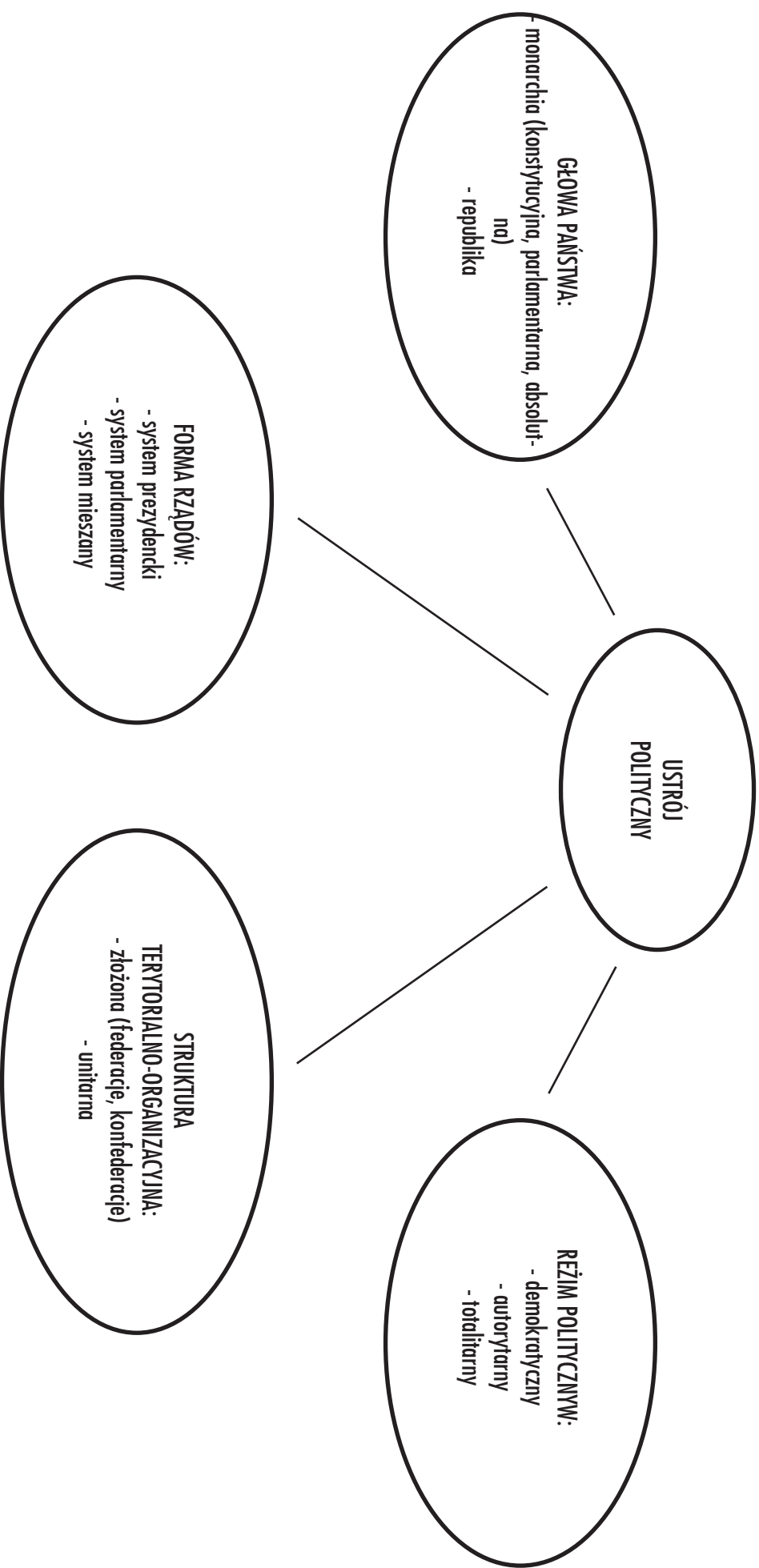
6	<p>Zaangażowanie społeczne:</p> <ul style="list-style-type: none"> • udział aktywności społeczno-gospodarczej na trzy sektory - publiczny, gospodarczy, społeczny – ich funkcje i przedstawiciele • partycypacja społeczna, uczestnictwo w życiu obywatelskim • ekonomia społeczna i solidarna <p>Ćwiczenie</p> <p>Trzy sektory</p> <p>Prowadzący/a pyta uczniów czy znają podział aktywności społeczno-gospodarczej na trzy sektory? Zapisuje je na tablicy w trzech kolumnach. Następnie prosi uczniów aby podali przykłady przedstawicieli każdego sektora – zapisuje je pod nazwą danego sektora. W kolejnym kroku prosi o próbę zdefiniowania roli/funkcji/cech charakterystycznych każdego z sektorów. Na zakończenie prowadzący/a prosi uczniów o zdecydowanie do którego sektora chcieliby należeć w przyszłości? Uczniowie demonstrują swoją decyzję przez podniesienie ręki. Prowadzący dopytuje kilka wybranych osób z każdej grupy o argumenty, jakie przemawiają za danym wyborem.</p> <p>Partycypacja</p> <p>Prowadzący zadaje pytanie, z czym kojarzy się wyrażenie „partycypacja społeczna”. Po zapisaniu skojarzeń prowadzący/a wyjaśnia definicję:</p> <p><i>Partycypacja społeczna oznacza udział obywateli w zarządzaniu sprawami społeczności, której są członkami.</i></p> <p>Prowadzący/a prowokuje dyskusję, pytając uczniów:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. W jaki sposób obywatele mogą się angażować w rozwiązywanie problemów społeczności lokalnej? 			<p>1. Ćwiczenie 3 sektory – 8 min.</p> <p>2. Definicja partycypacji i dyskusja – 8 min</p>
---	--	--	--	--

<p>2. Jakie są znane im przykłady wywierania wpływu na decydentów przez mieszkańców?</p> <p>3. Co mogliby zrobić, gdyby jakaś sprawa (społeczna/publiczna) przeszkadzała im w normalnym funkcjonowaniu (np. brzydki zapach z pobliskiego wysypiska śmieci)?</p> <p>Prowadząca/y omawia poszczególne narzędzia wywierania wpływu i partycypacji społecznej:</p> <ul style="list-style-type: none"> - manifesty, pikety i demonstracje - masa krytyczna - młodzieżówki partii politycznych - referendum - petycja - list do radnego - organizacja pozarządowa - grupy nieformalne i wolontariat - inicjatywa lokalna - budżet partycypacyjny - ekonomia społeczna <p>Ćwiczenie</p> <p>Jaką formę wywierania wpływu/partycypacji wybierzesz dla rozwiązania problemu?</p> <p>Uczniów dzielimy na grupy 4-5 osobowe. Każda z grup otrzymuje opis jednego z problemów lokalnych do rozwiązania.</p> <p>W drodze dyskusji w każda grupa wybiera adekwatne do sytuacji formy wywierania wpływu/partycypacji, które mogą pomóc w rozwiązaniu problemu. Uczniowie przygotowują plan działań, pokazując kolejne kroki postępowania na drodze do osiągnięcia pożądanego rezultatu.</p> <p>Podsumowanie: każda z grup prezentuje swój problem i proponowany plan działania. Prowadzący docenia wypracowane przez grupy propozycje, podkreślając, że niezależnie od wybranych metod i narzędzi warto być aktywnym obywatelem i jest to cenniejsza postawa niż bierność obywatelska.</p>	<p>2. Opis narzędzi wywierania wpływu i partycypacji społecznej z publikacji <i>Miasto Demokracji</i></p> <p>3. Opisy czterech sytuacji problemowych</p>	<p>Papier flipchart, flamastry</p>	<p>3. Omówienie narzędzi – 10 min.</p> <p>4. Ćwiczenie – 8 min.</p> <p>5. Podsumowanie – 6 min.</p>
--	--	------------------------------------	---

7	<p>Podsumowanie zajęć</p> <p>Celem zadania jest ewaluacja zajęć przez grupę i udzielenie informacji zwrotnej.</p> <p>Na podsumowanie zajęć prowadzący/a zachęca uczniów aby dokończyli następujące zdania:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Na dzisiejszych zajęciach najbardziej zaskoczyło mnie ..... 2. Dzisiaj uświadomiłem/am sobie że ..... <p>Prowadzący/a dziękuje uczniom za zaangażowanie w zajęcia.</p>			5 min.
---	--	--	--	--------

Opracowała: Danuta Wawrowska

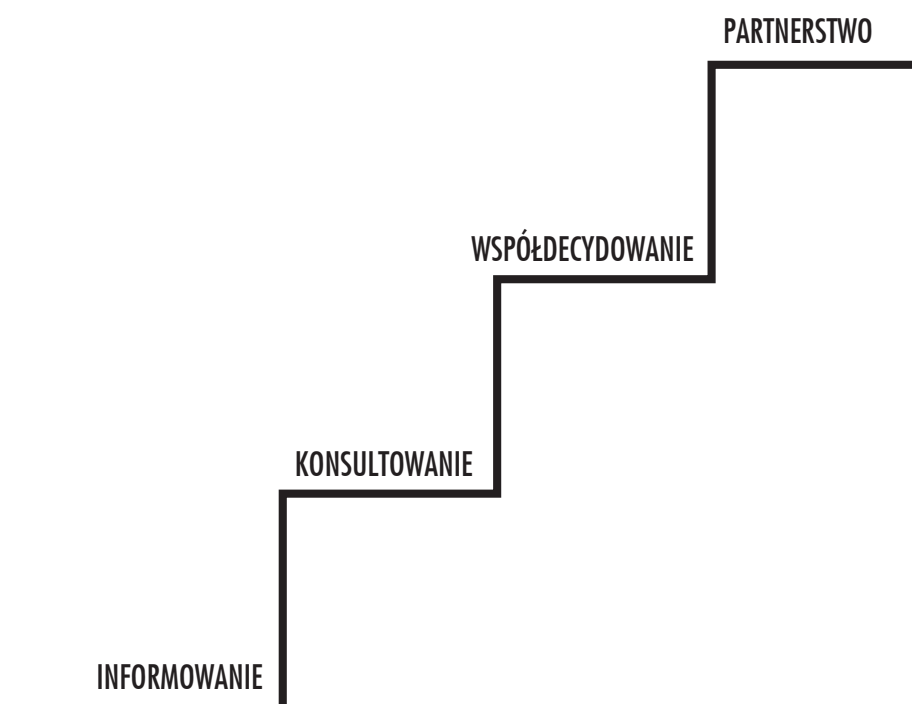
Infografika - modele ustrojowe

Infografika - cechy demokracji

Infografika - drabina partycypacji

Sytuacja problemowa - Rowery w centrum miasta

W Słupsku, w dzielnicy „Podgrodzie” zarówno dzieci jak i dorośli coraz częściej podróżują rowerami. Są to codzienne dojazdy do szkół i do pracy. Miasto coraz częściej decyduje się na zakaz ruchu samochodami na poszczególnych ulicach centrum miasta z uwagi na jego zatłoczenie. Podnoszone są także opłaty za parkowanie. I choć ruch rowerowy jest coraz większy, to niestety nie idzie za tym rozbudowa infrastruktury rowerowej. Wciąż brakuje ścieżek i parkingów rowerowych, bariery architektoniczne (w tym wysokie krawężniki) utrudniają sprawne poruszanie się po ulicach miasta. Przydałyby się także stacje serwisowe dla rowerów. Ale władze miasta tłumaczą się brakiem dostępnych środków.

Wcielając się w rolę rowerzystów „Podgrodzia”, zaproponujcie plan działania, uwzględniający poznane formy partycypacji społecznej i narzędzia wywierania wpływu, który pozwoli na skuteczne rozwiązanie problemu utrudnień dla ruchu rowerowego w centrum Słupska.

Sytuacja problemowa - Śmierdząca biogazownia

W gminie wiejskiej w Powiecie Słupskim powstało duże wysypisko śmieci, a tuż obok niego biogazownia, którą właściciele przedstawiają jako „nowoczesną instalację” sprzyjającą wykorzystaniu bioodpadów. Niestety mieszkańcy miejscowości w której zlokalizowano biogazownię dotkliwie odczuwają skutki inwestycji. Często gęsto unosi się w powietrzu fetor pochodzący z biogazowni. Nasila się on w dniach kiedy wiatr wieje od strony biogazowni w kierunku wsi. Na domiar złego właściciel planuje inwestycję polegającą na rozbudowie biogazowni, aby mogła ona zwiększyć swoje moce przerobowe. Wójt gminy dostrzega korzyści z proekologicznej inwestycji, spodziewa się zwiększonych wpływów z podatków do budżetu gminy, dlatego jest skłonny wydać pozytywną decyzję w sprawie realizacji inwestycji.

Wcielając się w rolę mieszkańców gminy, zaproponuj plan działania, uwzględniający poznane formy partycypacji społecznej i narzędzia wywierania wpływu, który pozwoli na skuteczne rozwiązanie problemu uciążliwego przetwarzania odpadów w gminie.

Sytuacja problemowa - Rodzice kontra właściciele czworonogów

Osiedle „Zatorze” w Słupsku jest miejscem zamieszkania wielu rodzin z dziećmi. W centralnym miejscu osiedla znajduje się plac zabaw licznie odwiedzany przez dzieci w wieku ok. 1-13 lat. Jednocześnie, wiele rodzin posiada psy, które, gdy są wyprowadzane na spacer, często biegają luzem i załatwiają swoje potrzeby także na placu zabaw. Rodzice bawiących się tam dzieci mają pretensje do właścicieli czworonogów, że ich niedbalstwo powoduje zagrożenie dla bezpieczeństwa i zdrowia ich pociech. Ci drudzy z kolei, sądzą, że płacąc podatki za psy mogą wymagać od służb miejskich aby dbały o porządek także po ich zwierzętach.

Wcielając się w rolę rodziców, których dzieci korzystają z placu zabaw, zaproponuj plan działania, uwzględniający poznane formy partycypacji społecznej i narzędzia wywierania wpływu, który pozwoli na skuteczne rozwiązanie problemu psich odchodów.

Sytuacja problemowa - Podwórka na Wojska Polskiego

Ulica Wojska Polskiego w Słupsku jest miejscem, gdzie w kamienicach mieszkają przeważnie starsze osoby. W ścisłym centrum miasta brakuje parku, miejsca, w którym osoby te mogłyby spędzić czas na świeżym powietrzu, spotkać się z innymi starszymi osobami, utrzymując kontakt ze ludźmi. Dodatkowo, podwórka za kamienicami są zaniedbane, zabłocone, brakuje ławek, zadrzewień, itp. Wspólnoty mieszkaniowe poszczególnych kamienic nie dysponują wystarczającymi środkami, aby móc zorganizować przestrzeń na podwórkach w sposób przyjazny dla mieszkańców, uwzględniając przy tym potrzeby starszych osób. A przydałoby się parę ławek, stolik do gry w szachy, jakaś wiata i nasadzenia, które odmienią klimat podwórka miejskiego.

Wcielając się w rolę Wspólnoty Mieszkaniowej Kamienicy nr 35 przy ul. Wojska Polskiego, których członkowie rodzin to m.in. niepracujące osoby starsze, zaproponuj plan działania, uwzględniający poznane formy partycypacji społecznej i narzędzia wywierania wpływu, który pozwoli na skuteczne rozwiązanie problemu zaniedbanego podwórka.

Centrum Inicjatyw Obywatelskich
Al. Sienkiewicza 19, 76-200 Słupsk
tel. 59 840 29 20
cio@cio.slupsk.pl
www.cio.slupsk.pl

Słupsk, 2019